

ความต้องการและแรงสนับสนุนที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุ
ในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโค: การศึกษาเชิงคุณภาพเชิงพื้นที่ในจังหวัดตาก

Needs and Enabling Factors Influencing Elderly Workforce
Participation in Cattle-Raising Community Enterprises:
A Qualitative Study in Tak Province

ณัชชียา โมฟู*

Natchiya Mofu

(Received: 7 August 2025; Revised: 5 September 2025; Accepted: 8 September 2025)

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดความท้าทายด้านแรงงาน โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรมซึ่งยังคงพึ่งพาแรงงานผู้สูงอายุเป็นหลัก การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต วิเคราะห์ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม และสังเคราะห์รูปแบบแรงสนับสนุนที่เหมาะสมในระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่มกับแรงงานสูงวัย ผู้นำชุมชน และครอบครัวของแรงงานสูงวัย จำนวน 24 คน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตาก เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่าแรงงานสูงวัยมีความต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมที่ใช้ประสบการณ์ เช่น ดูแลโค ถ่ายทอดองค์ความรู้ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านสุขภาพและสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่า ทุนวัฒนธรรม 4 ด้าน ได้แก่ ทุนกายภาพ การเงิน ภูมิปัญญา และทรัพยากรมนุษย์ มีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและความรู้สึกมีคุณค่าของแรงงานสูงวัย ผลที่ได้สามารถใช้เป็นแนวทางเชิงนโยบายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงวัยในชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: แรงงานผู้สูงอายุ, วิสาหกิจชุมชน, ทุนวัฒนธรรม, ทุนทางสังคม, การมีส่วนร่วม

* อาจารย์ประจำ, สาขาบริหารธุรกิจ, คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก
Lecturer, Business Administration, Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna, Tak, Corresponding author, E-mail: natchiyamofu@rmutl.ac.th

Abstract

Thailand is rapidly transitioning into an aging society, leading to labor challenges, especially in the agricultural sector that still relies heavily on elderly workers. This qualitative study aimed to examine the needs of elderly laborers in participating in production processes, analyze cultural and social capital factors influencing participation, and synthesize supportive models suitable for grassroots economic systems. Data were collected through structured interviews and focus group discussions with 24 key informants, including elderly laborers, community leaders, and their family members in Mueang District, Tak Province. The instruments were validated for content accuracy. The findings revealed that elderly workers expressed high demand for roles that utilize their experience, such as cattle care and knowledge transfer, though limitations due to health and work environment were noted. Furthermore, four forms of cultural capital—physical, financial, intellectual, and human—played significant roles in motivating elderly participation and fostering a sense of self-worth. The results suggest a policy-relevant approach to strengthening elderly labor engagement in community enterprises sustainably.

Keywords: Elderly Labor, Community Enterprise, Cultural Capital, Social Capital, Participation

1. บทนำ

ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านแรงงานที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับมหภาคและจุลภาค โดยเฉพาะในภาคการเกษตรซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญของประเทศ ปัจจุบันข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2565) ระบุว่า ประเทศไทยมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในทศวรรษหน้า สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบระบบแรงงานที่สามารถรองรับการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงวัยอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในวิสาหกิจชุมชนที่เป็นแหล่งรวมทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมของท้องถิ่น งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าแรงงานผู้สูงอายุมีศักยภาพที่สามารถส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจฐานรากได้ หากได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม เช่น การออกแบบงาน การพัฒนาทักษะใหม่ และการจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย (Ng & Feldman, 2018; Smith et al., 2020) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นด้านการวิเคราะห์เชิงประชากรศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์เชิงโครงสร้าง ในขณะที่งานวิจัยเชิงพื้นที่ที่ศึกษาปัจจัยด้านวัฒนธรรม ทุนสังคม และความต้องการเฉพาะของแรงงานสูงวัยในระดับชุมชนยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของแรงงานสูงวัยในชุมชนยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการสังเคราะห์เชิงระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของภาคเกษตรกรรมท้องถิ่น เช่น วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโคที่พึ่งพาแรงงานสูงวัยในการผลิตและบริหารจัดการฟาร์มอย่างต่อเนื่อง (Chen et al., 2020; World Economic Forum, 2022)

พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตาก เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความโดดเด่นทั้งด้านทุนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ยังคงดำรงอยู่บนฐานของการพึ่งพาแรงงานสูงวัยในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงโค ซึ่งมีแรงงานสูงวัยเป็นกลไกสำคัญในการดูแลสัตว์ การจัดการแปลงหญ้าอาหารสัตว์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ จากประสบการณ์ของผู้วิจัยซึ่งได้ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับชุมชน พบว่าแม้แรงงานผู้สูงอายุจะมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของกลุ่มวิสาหกิจ แต่กลับขาดระบบสนับสนุนที่เหมาะสมกับความต้องการและข้อจำกัดของแรงงานกลุ่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ ความรู้ ทักษะ หรือสภาพแวดล้อมการทำงาน งานวิจัยที่มีอยู่ในบริบทของพื้นที่ตากยังมุ่งเน้นเฉพาะด้านการจัดการเกษตรกรรมทั่วไป และยังไม่ได้นำทุนวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้ในการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อ

สนับสนุนแรงงานสูงวัยอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงเกิดความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องศึกษาความต้องการและแรงสนับสนุนในบริบทเฉพาะของพื้นที่ดังกล่าวเพื่อออกแบบแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและศักยภาพของแรงงานสูงวัยในเชิงวัฒนธรรม

จากเหตุผลดังกล่าว บทความวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมกับวิสาหกิจชุมชน วิเคราะห์ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการจัดการแรงงานผู้สูงอายุในชุมชน และสังเคราะห์รูปแบบแรงสนับสนุนที่เหมาะสมกับการดำรงอยู่ของแรงงานสูงวัยในระบบเศรษฐกิจฐานราก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับแรงงานผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และผู้บริหารวิสาหกิจในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตาก บทความวิจัยนี้นำเสนอการวิเคราะห์เชิงลึกของความต้องการการสนับสนุน และบทบาทของทุนวัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงวัยในระดับชุมชน ซึ่งผลการวิจัยจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบาย การออกแบบกิจกรรมส่งเสริม และการขับเคลื่อนความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในยุคสังคมสูงวัย อีกทั้งยังมีคุณูปการต่อวงวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในบริบทท้องถิ่น และการวิจัยเชิงพื้นที่ในระดับประเทศ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโค

2.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชน

2.3 เพื่อสังเคราะห์รูปแบบแรงสนับสนุนที่เหมาะสมสำหรับการดำรงบทบาทของแรงงานผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจชุมชน

3. ประโยชน์ของการวิจัย

3.1 ในระดับชุมชน งานวิจัยจะช่วยเปิดพื้นที่ให้แรงงานผู้สูงอายุมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผ่านการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต การดูแลโค และการ

ถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งจะส่งผลให้แรงงานสูงวัยมีความมั่นคงทางจิตใจและรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

3.2 ในเชิงวิชาการ ข้อมูลที่ได้จะเป็นฐานองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนบทบาทของแรงงานผู้สูงอายุในภาคชนบท และเป็นกรณีศึกษาที่สามารถใช้ในการพัฒนาแนวคิดการจัดการทรัพยากรมนุษย์ด้วยทุนวัฒนธรรม อีกทั้งยังช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมระหว่างวัยในวิสาหกิจชุมชน

3.3 ในเชิงนโยบาย ข้อมูลจากงานวิจัยสามารถใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการออกแบบนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน เช่น นโยบายส่งเสริมสุขภาพแรงงานสูงวัย การฝึกอบรมทักษะใหม่ และการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสนับสนุนความยั่งยืนของแรงงานในพื้นที่ชนบท

3.4 ในระดับครัวเรือน ผลการศึกษาสามารถช่วยพัฒนาวิถีหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ระหว่างคนต่างวัย โดยเน้นการเคารพซึ่งกันและกัน และใช้ความรู้ระหว่างวัยให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจครัวเรือนอย่างยั่งยืน

4. สมมติฐานของการวิจัย

แม้ว่าการวิจัยนี้จะมีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก แต่เพื่อลดอคติในการตีความข้อมูลและเพิ่มความชัดเจนในการวิเคราะห์ จึงกำหนดสมมติฐานเชิงแนวคิดที่สามารถนำไปตรวจสอบกับข้อมูลภาคสนามได้ ดังนี้

4.1 ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมของชุมชน อาทิ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความเชื่อท้องถิ่น ภูมิปัญญาดั้งเดิม และค่านิยมร่วมของกลุ่มวิสาหกิจ มีแนวโน้มส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงวัยในกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการของกลุ่มผู้เลี้ยงโคอย่างมีนัยสำคัญ

4.2 การสนับสนุนจากหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเกษตร และผู้นำกลุ่ม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเข้าร่วมกิจกรรมของแรงงานสูงวัย โดยเฉพาะในแง่ของความต่อเนื่อง ความมั่นคงในการทำงาน และการสร้างแรงจูงใจในการคงอยู่ในอาชีพเกษตรกรรม

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ด้านเนื้อหา

การศึกษามุ่งเน้นการวิเคราะห์ความต้องการในการทำงานของแรงงานผู้สูงอายุ ปัจจัยสนับสนุนจากภายในและภายนอกชุมชน รวมถึงการใช้ทุนวัฒนธรรมในบริบทท้องถิ่น เช่น ความรู้ด้านการเลี้ยงโค ความสัมพันธ์ระหว่างวัย และโครงสร้างกลุ่มวิสาหกิจ เพื่อเข้าใจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม

5.2 ด้านประชากร

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยคือแรงงานผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งยังคงมีบทบาทในการทำงานในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโคในอำเภอเมือง จังหวัดตาก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ และมีประวัติการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

5.3 ด้านระยะเวลา

การเก็บข้อมูลภาคสนามจะดำเนินการระหว่างเดือนมีนาคมถึงกรกฎาคม พ.ศ. 2567 ซึ่งเป็นช่วงที่กิจกรรมทางการเกษตรโดยเฉพาะการเลี้ยงโคอยู่ในช่วงเร่งการผลิต ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่แท้จริงของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพและความสมบูรณ์

5.4 ด้านพื้นที่

การวิจัยครอบคลุม 3 ตำบลในอำเภอเมือง จังหวัดตาก ได้แก่ ตำบลไผ่งาม ตำบลน้ำร้อน และตำบลหนองหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงโคอย่างเข้มแข็ง มีทุนวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น และมีการใช้แรงงานสูงวัยในกิจกรรมของกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรม

6. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

6.1 วิธีดำเนินการวิจัยแบบคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาความต้องการและแรงสนับสนุนที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโคในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตาก โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลผ่านการ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ในลักษณะการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งออกแบบให้มีลำดับ

และรูปแบบการตั้งคำถามที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างรอบด้านในกรอบประเด็นเดียวกัน

6.2 ประชากรและจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก

ประชากรเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แรงงานผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และยังมีบทบาทในการทำงานภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงโคในอำเภอเมือง จังหวัดตาก โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) รวมทั้งสิ้นจำนวน 24 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อยตามลักษณะบทบาทในการมีส่วนร่วมในกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 แรงงานผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ตรงในกระบวนการผลิตและเลี้ยงโค จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ประธานกลุ่มวิสาหกิจ/ผู้ประสานงานด้านแรงงานในพื้นที่ จำนวน 8 คน กลุ่มที่ 3 สมาชิกครอบครัวหรือผู้ดูแลแรงงานผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่าย เช่น อบต. เกษตรอำเภอ จำนวน 6 คน

หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลหลักได้รับการคัดเลือกโดยใช้เทคนิคการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์เบื้องต้นคือ (1) ต้องมีภูมิลำเนาและประกอบอาชีพในพื้นที่วิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 1 ปี (2) มีประสบการณ์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม เช่น การเลี้ยงโค การจัดการอาหารสัตว์ หรือกิจกรรมอบรมในชุมชน (3) มีความสามารถในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับกลุ่มได้อย่างชัดเจน และ (4) มีความยินดีในการเข้าร่วมสนทนากลุ่มและให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย

6.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (Structured Interview Schedule) ที่ออกแบบตามกรอบแนวคิดของงานวิจัย โดยมีลักษณะเป็น คำถามปลายเปิด ที่จัดเรียงเป็นชุดคำถามตามลำดับเหตุผล และครอบคลุมหัวข้อสำคัญ ได้แก่

- 1) ความหมายของการทำงานในวัยสูงอายุ
- 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมในกลุ่มวิสาหกิจ
- 3) ความต้องการสนับสนุนด้านสุขภาพ เทคโนโลยี หรือความรู้
- 4) ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม
- 5) อุปสรรคหรือปัญหาที่พบในการทำงาน

เครื่องมือดังกล่าวผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ซึ่งให้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ในช่วง 0.85 – 1.00 แสดงว่าเครื่องมือมีความเหมาะสมในเชิงวิชาการ (Riviovelli & Hambleton, 1997)

6.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มทั้งหมดจะถูกบันทึกเสียง ถอดความอย่างละเอียด และวิเคราะห์ด้วยเทคนิค การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งแบ่งกระบวนการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามหัวข้อ (Thematic Coding) (2) การสังเคราะห์ประเด็นร่วมและความแตกต่าง (Pattern Recognition) และ (3) การตีความเชิงบริบทเพื่อระบุปัจจัยส่งเสริม หรือข้อจำกัดที่ปรากฏในกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธี การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากกลุ่มสนทนาแต่ละกลุ่มและจากผู้ให้ข้อมูลประเภทต่าง ๆ รวมถึงใช้การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อความที่ถอดความจากการสนทนา (Creswell, 2013)

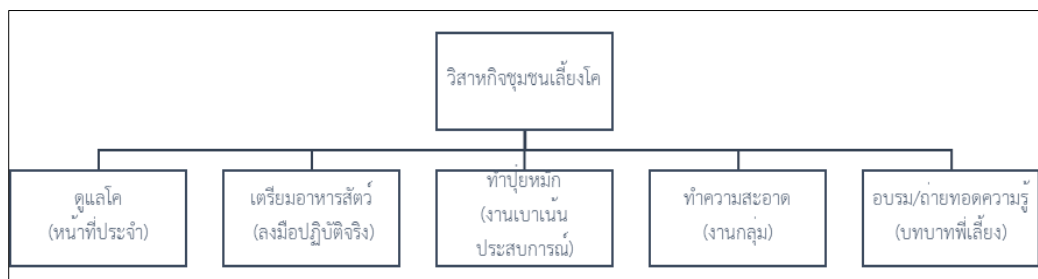
6.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้ใช้สถิติในเชิงปริมาณ แต่เน้นการวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้แนวทางของ การสังเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) และ การสรุปแนวโน้มจากแบบจำลองกรอบแนวคิด (Analytical Framework) ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนความคิด ความรู้สึก และบริบทเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย

7. สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษาแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโคในอำเภอเมือง จังหวัดตาก สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

7.1 ความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตของวิสาหกิจชุมชน (วัตถุประสงค์ข้อ 2.1)

ภาพที่ 1 สายงานที่แรงงานผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วม

ตารางที่ 1 ประเภทกิจกรรม ระดับความต้องการ และข้อจำกัดของแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโค

กิจกรรม	ระดับความต้องการ	ข้อจำกัดที่พบ
1) ดูแลโค	สูง	เจ็บข้อเข่า / ยืนได้ไม่นาน
2) เตรียมอาหารสัตว์	สูง	ยกของหนัก / ใช้แรงมาก
3) ทำปุ๋ยหมัก	ปานกลาง	เคลื่อนไหวมาก / เสี่ยงลื่น
4) ทำความสะอาดคอกสัตว์	ปานกลาง	ก้ม ทำความสะอาดต่อเนื่อง
5) ตัดหญ้า	ต่ำ	ใช้แรงเยอะ / อากาศร้อน
6) อบรมทักษะใหม่	สูง	ต้องการเนื้อหาลงมือได้จริง
7) ถ่ายทอดความรู้แก่รุ่นใหม่	สูง	ต้องใช้เวทีและระบบสนับสนุน

จากตารางสรุปประเภทกิจกรรม ระดับความต้องการ และข้อจำกัดที่พบของแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโค พบว่า กิจกรรมที่แรงงานสูงวัยมีความต้องการเข้าร่วมมากที่สุดคือ กิจกรรมที่ใช้ประสบการณ์และทักษะเฉพาะ เช่น การดูแลโค การเตรียมอาหารสัตว์ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับแรงงานรุ่นใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแรงงานสูงวัยไม่ได้เป็นเพียงผู้ช่วยในกระบวนการผลิตเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้รักษาองค์ความรู้ และผู้ถ่ายทอดทุนวัฒนธรรมในชุมชนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลในตารางยังเผยให้เห็นข้อจำกัดสำคัญที่แรงงานสูงวัยเผชิญ เช่น การยกของหนัก ความเหนื่อยล้าเร็ว พื้นที่ทำงานที่ไม่เอื้อต่อร่างกาย และขาดเวทีย่อยทอดองค์ความรู้ที่เป็นระบบ ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องการการสนับสนุนทั้งจากด้านการออกแบบงาน การจัดการพื้นที่ และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้แรงงานสูงวัยสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างยั่งยืน

แผนผังภาพสายงานที่จัดทำขึ้น ช่วยแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของกิจกรรมในกระบวนการผลิตที่แรงงานผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นระบบ โดยแบ่งกิจกรรมออกเป็นสายงานย่อย เช่น ดูแลโค เตรียมอาหารสัตว์ ทำปุ๋ยหมัก ทำความสะอาดคอก ตัดหญ้า และการอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ ทั้งนี้ บทบาทของแรงงานสูงวัยไม่ได้จำกัดอยู่ที่แรงงานทางกายเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงบทบาทเชิงสังคมและการถ่ายทอดภูมิปัญญาในฐานะ “พี่เลี้ยง” ภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นมิติสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับและการดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจฐานราก

การวิเคราะห์ผลจากตารางและแผนผังนี้จึงสอดคล้องโดยตรงกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2.1 ที่ต้องการศึกษาความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตของวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากผลที่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แรงงานกลุ่มนี้มีความต้องการและศักยภาพในการมีส่วนร่วม หากได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน ผลการวิเคราะห์ยังสนับสนุน สมมติฐานข้อที่ 4.2 ซึ่งตั้งไว้ว่าการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกในชุมชน จะมีความสัมพันธ์กับระดับความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงวัยในกลุ่มผู้เลี้ยงโค

จากข้อมูลดังกล่าวจึงสามารถสรุปได้ว่า การจัดการแรงงานผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงทั้งความสามารถและข้อจำกัดของแต่ละบุคคล รวมถึงการจัดระบบสนับสนุนภายในและภายนอกชุมชน จะเป็นกลยุทธ์สำคัญในการรักษาและเพิ่มบทบาทของแรงงานสูงวัยในวิสาหกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

7.2 ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุ (วัตถุประสงค์ข้อ 2.2 และสมมติฐานข้อ 4.1)

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ของทุนวัฒนธรรม 4 ด้านกับแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุในชุมชน

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนวัฒนธรรมกับรูปแบบแรงจูงใจและข้อจำกัดของแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชน

ทุนวัฒนธรรม	ตัวอย่างเชิงภาคสนาม	รูปแบบแรงจูงใจ	ข้อจำกัด/อุปสรรค
ทุนทางกายภาพ	คอกโคที่พื้นไม้สั่น มีจุดพักนอนสำหรับแรงงานสูงวัย	ความมั่นใจในการทำงาน	ขาดงบประมาณปรับปรุงพื้นที่
ทุนทางการเงิน	กองทุนสวัสดิการรายเดือนและอุปกรณ์สนับสนุนการเลี้ยงโค	ความมั่นคงและแรงจูงใจในการลงแรง	ไม่ทั่วถึงกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด
ทุนภูมิปัญญา	สูตรสมุนไพร หมักหญ้าแบบดั้งเดิม	ความภาคภูมิใจในบทบาทความรู้	ขาดระบบบันทึกและเผยแพร่ความรู้
ทุนทรัพยากรมนุษย์	ระบบพี่เลี้ยงระหว่างวัยและความเคารพต่อผู้สูงวัย	รู้สึกมีคุณค่าและได้รับการยอมรับ	แรงงานบางรายขาดความมั่นใจท่ามกลางวัยรุ่น

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้เลี้ยงโคมิได้เป็นเพียงผลจากโอกาสหรือการเปิดพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่เกิดจากแรงหนุนจากทุนวัฒนธรรมในหลายมิติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของบริบทเชิงวัฒนธรรม และทุนทางสังคมที่มีต่อแรงจูงใจและความรู้สึกผูกพันของผู้สูงอายุต่อการทำงานในระบบ เศรษฐกิจฐานราก

ทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏเด่นชัดแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) ทุนทางกายภาพ เช่น โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ เช่น คอกโคที่พื้นไม่ลื่น ห้องเก็บอาหารสัตว์ที่ไม่ต้องยกของหนัก (2) ทุนทางการเงิน เช่น กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุที่ให้เบี้ยเลี้ยงรายเดือนหรืออุดหนุนเครื่องมือเลี้ยงโค (3) ทุนภูมิปัญญา เช่น ความรู้พื้นบ้านในการดูแลสัตว์ ประโยชน์สมุนไพร และการจัดการการผลิตที่ประหยัดแรงงาน และ (4) ทุนทรัพยากรมนุษย์ ที่สะท้อนผ่านความสัมพันธ์ข้ามรุ่น การให้เกียรติจากคนในกลุ่ม และบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุในฐานะ “พี่เลี้ยง” หรือ “ปราชญ์ประจำชุมชน” ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกมีคุณค่า และภาคภูมิใจในบทบาทของตน ในมิติสังคมท้องถิ่น ค่านิยมที่ให้เกียรติผู้สูงอายุ เช่น การเชื่อในประสบการณ์ การให้โอกาสในการตัดสินใจในที่ประชุมกลุ่ม และการจัดโครงสร้างการทำงานที่มีระบบ “คู่ทำงานต่างวัย” (แรงงานรุ่นใหม่ทำงานคู่กับผู้สูงอายุ) หรือการเรียนรู้ผ่านระบบ “พี่เลี้ยง” เป็นแรงเสริมที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยผู้สูงอายุมักมองว่านี่ไม่ใช่แค่งาน แต่เป็น “หน้าที่ของคนมีประสบการณ์” ที่ต้องสืบทอดให้คนรุ่นหลัง

การวิเคราะห์ผลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงบริบทแวดล้อม แต่เป็น “กลไกสำคัญ” ที่หล่อหลอมความต่อเนื่องของแรงงานผู้สูงอายุในภาคเศรษฐกิจชุมชน สอดคล้องกับ สมมติฐานข้อ 4.1 ที่ระบุว่า “ปัจจัยเชิงวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว และค่านิยมของชุมชน มีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชน”

7.3 รูปแบบแรงสนับสนุนที่เหมาะสมสำหรับการดำรงบทบาทของแรงงานผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจชุมชน (วัตถุประสงค์ข้อ 2.3 + สมมติฐาน 4.2)

ภาพที่ 3 โมเดล 3 มิติของแรงสนับสนุนแรงงานผู้สูงอายุในเศรษฐกิจชุมชน

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบ “แรงสนับสนุน 3 มิติสำหรับแรงงานผู้สูงอายุในเศรษฐกิจชุมชน”

มิติแรงสนับสนุน	ตัวอย่างจากภาคสนาม (จากการสัมภาษณ์/โฟกัส กรุ๊ป)	ความต้องการ/ ข้อเสนอจากแรงงาน ผู้สูงวัย	ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
1) กายภาพและเทคโนโลยี	- ราวจับในคอกโค - เครื่องตัดหญ้าแรงต่ำ - พื้นกันลื่นในโรงเรือน	- อยากได้เครื่องมือที่ไม่หนัก - ทางเดินต้องไม่ลื่น	- ลดอุบัติเหตุ - เพิ่มความมั่นใจในการทำงาน
2) ทักษะที่เหมาะสมกับวัย	- อบรมการทำปุ๋ยหมักที่ไม่ต้องยกหนัก - การใช้เครื่องปั้นอาหารสัตว์แบบง่าย - สอนการใช้สมาร์ทโฟนลงทะเบียนโครงการรัฐ	- อยากรเรียนรู้สิ่งใหม่แต่ไม่ซับซ้อน - มีอบรมเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัย	- เพิ่มศักยภาพในการทำงาน - ไม่รู้สึกถูกทิ้งจากเทคโนโลยี
3) เชิงจิตสังคมและบทบาททางสังคม	- เป็นวิทยากรถ่ายทอดภูมิปัญญา - นั่งให้คำแนะนำคนรุ่นใหม่เรื่องการเลี้ยงโค - ถูกเชิญร่วมกิจกรรมกลุ่ม	- อยากรเป็นที่เลื่อง - ไม่อยากรู้สึกว่าตัวเองไร้ประโยชน์	- เพิ่มคุณค่าทางใจ - สร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในกลุ่ม

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณพบว่า แรงงานผู้สูงอายุในชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโคไม่ได้ขาดศักยภาพ แต่ขาดระบบสนับสนุนที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของตนเอง การคบหาของแรงงานสูงวัยในระบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องอาศัยแรงสนับสนุนในลักษณะที่ตอบโจทย์ทั้งทางกายภาพ ความรู้ และสังคมจิตใจ ซึ่งอาจสังเคราะห์ออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ (1) มิติกายภาพและเทคโนโลยี (2) มิติพัฒนาทักษะที่เหมาะสม (3) มิติสังคมและจิตสำนึกของการมีส่วนร่วม

มิติกายภาพและเทคโนโลยี หมายถึงการจัดสภาพแวดล้อมและเครื่องมืออำนวยความสะดวกให้กับแรงงานสูงวัย เช่น การใช้เครื่องมือช่วยยกหญ้าหรืออาหารสัตว์แบบใช้แรงน้อย การติดตั้งราวจับในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงลื่นล้ม หรือการจัดพื้นที่พักระหว่างงานที่เหมาะสม แนวทางนี้ไม่เพียงลดอันตรายจากการทำงาน แต่ยังช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถทำงานได้ต่อเนื่องโดยไม่รู้สึกว่าเป็นภาระของกลุ่ม

มิติพัฒนาทักษะที่เหมาะสม หมายถึงการออกแบบกิจกรรมฝึกอบรมที่สอดคล้องกับบริบททางกายภาพและจิตใจของผู้สูงวัย เช่น การอบรมการดูแลสุขภาพสัตว์ การใช้เทคโนโลยีเบื้องต้นในฟาร์ม การตลาดในชุมชน รวมถึงการจัดเวิร์กช็อปแบบเรียนรู้ร่วมกับคนรุ่นใหม่ในชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้สูงวัยไม่รู้สึกถูกทอดทิ้งจากเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

มิติสังคมและจิตสำนึกของการมีส่วนร่วม คือการเปิดโอกาสให้แรงงานสูงวัยมีบทบาททางสังคม เช่น การเป็นพี่เลี้ยงให้แรงงานรุ่นใหม่ การทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงโค หรือแม้แต่การเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมชุมชน การได้รับการยอมรับในบทบาทเชิงสัญลักษณ์นี้มีผลเชิงบวกต่อความภาคภูมิใจ ความรู้สึกมีคุณค่า และความผูกพันต่อกลุ่ม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความยั่งยืนในระบบเศรษฐกิจฐานราก

แนวทางการนำเสนอผลการวิจัยในประเด็นนี้ควรจัดทำในรูปแบบ "โมเดลภาพสามมิติของแรงสนับสนุน" ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่าง 3 มิติดังกล่าวกับผลลัพธ์ในเชิงความยั่งยืนของแรงงานสูงวัยในระบบเศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ ควรมีตารางเปรียบเทียบกลุ่มแรงงานที่ได้รับแรงสนับสนุนตามโมเดล กับกลุ่มที่ไม่ได้รับการสนับสนุน โดยวัดจากระดับการมีส่วนร่วม ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม และความรู้สึกพึงพอใจในการทำงาน

เมื่อพิจารณาร่วมกับสมมติฐานข้อ 4.2 ที่ระบุว่า "การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงวัย" ผลการศึกษาในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบแรงสนับสนุนที่มีความเหมาะสมและยืดหยุ่นตามสถานการณ์จะสามารถสร้างระบบการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง และเสริมสร้างคุณค่าของแรงงานสูงวัยในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

8. การอภิปรายผล

8.1 การอภิปรายผลเกี่ยวกับความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตของวิสาหกิจชุมชน

การศึกษาเรื่องความต้องการของแรงงานผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงโคในจังหวัดตาก ได้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบงานและกิจกรรมที่เหมาะสมกับสมรรถภาพของแรงงานสูงวัย พร้อมทั้งการจัดระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการถ่ายทอดความรู้และการมีบทบาทเชิงสังคมในกลุ่มอาชีพดั้งเดิม เนื่องจากแรงงานสูงวัยยังมีศักยภาพด้านทักษะและประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการผลิตและการจัดการภายในวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการฝึกอบรม การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางกายภาพ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างวัย

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Szabo, Channa & Witt (2021) ซึ่งได้วิเคราะห์ผลกระทบของแรงงานผู้สูงอายุที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในภาคเกษตรของประเทศไทย โดยชี้ว่าปัจจัยด้านอายุมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการผลิตและการดำรงอยู่ของครัวเรือนเกษตรกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนภาพเดียวกับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในกลุ่มผู้เลี้ยงโคที่แม้จะมีข้อจำกัดด้านกายภาพ แต่ยังคงมีบทบาทเชิงประสบการณ์และการสนับสนุนแรงงานรุ่นใหม่ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Seerangan & Venkataravi (2025) ที่ศึกษาการถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรมในอินเดีย โดยเน้นการใช้รูปแบบการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดโครงสร้างกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างวัยในระดับครัวเรือนและชุมชนจะช่วยเพิ่มความเข้มแข็งของทุนมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจฐานราก

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Conway (2022) ซึ่งชี้ว่าการคงบทบาทของ ผู้สูงอายุในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน ไม่เพียง ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานสูงวัยเท่านั้น แต่ยังช่วยลดต้นทุนทางสังคมของรัฐในการจัดสวัสดิการระยะยาวได้อีกด้วย ทั้งนี้ Conway ยังเสนอว่าผู้สูงอายุควรได้รับการยอมรับว่าเป็น “ผู้ร่วมสร้างองค์ความรู้” มากกว่าจะถูกมองว่าเป็น “ผู้รับบริการ” ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในบริบทไทยที่แรงงานสูงวัยมีความปรารถนาในการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมในกิจกรรมของชุมชน

กล่าวโดยสรุป การศึกษานี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยในระดับสากลและในประเทศ โดยเฉพาะในด้านการจัดการทุนวัฒนธรรมและทุนมนุษย์ของแรงงานสูงวัยในภาคการผลิตชุมชน ผลการศึกษาจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนนโยบายเชิงพื้นที่ การจัดรูปแบบกิจกรรมข้ามรุ่น และการออกแบบระบบฝึกอบรมที่เหมาะสมกับบริบทของวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนของแรงงานสูงวัยในระบบเศรษฐกิจฐานราก

8.2 การอภิปรายผลเกี่ยวกับอิทธิพลของทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมต่อการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุในชุมชน

เนื่องจากผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าแรงงานผู้สูงอายุในชุมชนชนบท โดยเฉพาะกลุ่มที่มีบทบาทในวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงโค มีแรงจูงใจและความตั้งใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการผลิตอย่างชัดเจน โดยได้รับแรงเสริมจากปัจจัยเชิงวัฒนธรรม 4 ด้าน ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนภูมิปัญญา และทุนทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีบทบาทในการเสริมสร้างความรู้สึกรักมีคุณค่า ความภาคภูมิใจ และความผูกพันกับชุมชน การจัดโครงสร้างกิจกรรม เช่น ระบบพี่เลี้ยง การถ่ายทอดความรู้ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนยังช่วยสนับสนุนให้แรงงานสูงวัยมีพื้นที่ทางสังคมอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของทุนวัฒนธรรมในฐานะปัจจัยผลักดันเชิงสังคมที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมของแรงงานสูงวัยในระบบเศรษฐกิจฐานราก

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mahaarcha (2023) ที่เน้นบทบาทของทุนทางสังคม โดยเฉพาะในรูปแบบของความเชื่อร่วมและโครงสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้งานของ Mahaarcha จะไม่ได้เจาะจงกลุ่มแรงงานสูงวัย แต่

ข้อค้นพบด้านการใช้ทุนสังคมเพื่อขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรของชุมชนก็แสดงถึงความสำคัญของการมีทุนร่วมกันในบริบทชุมชนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wang et al. (2024) ที่พบว่า การสนับสนุนข้ามรุ่นโดยเฉพาะภายในครอบครัว และการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัยอื่น เป็นแรงผลักดันสำคัญในการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้สูงวัยในชนบทจีน ทั้งในด้านการแรงงานและกิจกรรมทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับบริบทในงานวิจัยของเราที่พบว่าแรงงานผู้สูงวัยยังคงต้องการบทบาททางสังคมและการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมีระบบการสนับสนุนจากสมาชิกในกลุ่มหรือครอบครัวเป็นกลไกหลักในการรักษาบทบาทของพวกเขาในกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kitayama & Markus (2025) ซึ่งเน้นถึงบทบาทของพื้นที่ทางวัฒนธรรมและกิจกรรมประเพณีในชุมชนชนบทไทยที่ช่วยสร้างความรู้สึกมีตัวตนและความเชื่อมโยงของผู้สูงวัยกับสังคมรอบตัว งานวิจัยดังกล่าวเน้นว่าความสวยงามและความเคารพในวัฒนธรรมประเพณีสามารถสร้างแรงจูงใจในการดำรงบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุได้อย่างมีพลัง ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่สนับสนุนผลการศึกษาของเราในด้านทุนภูมิปัญญาและทุนกายภาพว่ามีผลต่อความมั่นใจและความภาคภูมิใจของแรงงานสูงวัยในชุมชน

การเปรียบเทียบเหล่านี้จึงตอกย้ำความสำคัญของการผสมผสานทุนวัฒนธรรมกับกลยุทธ์การบริหารจัดการแรงงานสูงวัยในระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมมีรากฐานอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างวัย ความเคารพต่อภูมิปัญญา และการดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยนี้จึงมีส่วนในการเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการพัฒนาแรงงานผู้สูงวัยในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีมิติทางสังคมและจิตวิญญาณ

8.3 การอภิปรายผลเกี่ยวกับรูปแบบแรงสนับสนุนที่เหมาะสมกับบริบทของแรงงานผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจฐานราก

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์รูปแบบแรงสนับสนุนที่เหมาะสมต่อการดำรงบทบาทของแรงงานผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจชุมชน จึงพบว่าแรงสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วยองค์ประกอบทั้งด้านกายภาพ ทักษะอาชีพ และจิตสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการมีส่วนร่วมในฐานะพี่เลี้ยง ถ่ายทอดความรู้ และการเป็นสมาชิกที่ได้รับการยอมรับในวิสาหกิจชุมชน ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างเงื่อนไขที่เอื้อทั้งทาง

ร่างกายและจิตใจ ส่งผลโดยตรงต่อความตั้งใจในการทำงานของแรงงานสูงวัย รวมถึงการคงอยู่ในระบบแรงงานท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mahaarcha (2023) ซึ่งศึกษาทุนทางสังคมในภาคเกษตรกรรม โดยพบว่าเครือข่ายความร่วมมือในชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม เช่น การจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร มีบทบาทในการรักษาการมีส่วนร่วมของแรงงานทุกช่วงวัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยทางสังคมเป็นกลไกสำคัญที่ส่งเสริมแรงงานสูงวัยให้ยังมีบทบาทในระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wang et al. (2024) ที่ชี้ให้เห็นว่า แรงงานสูงวัยในชุมชนชนบทของจีนยังคงมีบทบาทสำคัญในครัวเรือนและการเกษตร เมื่อมีแรงสนับสนุนจากครอบครัว เช่น การดูแลด้านสุขภาพและการให้ความเคารพในฐานะผู้นำทางประสบการณ์ โดยรูปแบบการสนับสนุนเช่นนี้มีผลโดยตรงต่อความต่อเนื่องของการทำงาน และความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kitayama & Markus (2025) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับกระบวนการ aging in place ในชุมชนภาคเหนือของประเทศไทย โดยพบว่าพื้นที่วัฒนธรรม เช่น ลานวัด โรงเรียน หรือศูนย์ฝึกอบรมชุมชน มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุในเชิงจิตวิญญาณและความรู้สึกเป็นสมาชิกของชุมชน ซึ่งตรงกับข้อเสนอของงานวิจัยนี้ที่ระบุว่าการยอมรับจากสังคมและบทบาทที่ชัดเจนช่วยส่งเสริมแรงจูงใจของผู้สูงวัยในการเข้าร่วมกิจกรรมเศรษฐกิจของชุมชน

กล่าวโดยสรุป การเปรียบเทียบระหว่างผลการศึกษานี้กับงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องในด้านแนวคิดการสนับสนุนแรงงานสูงวัยอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของทุนทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความต่อเนื่องในการมีส่วนร่วมกับชุมชนในบทบาทที่เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวนโยบายหรือโครงการที่มุ่งเน้นการบูรณาการแรงงานสูงวัยในระบบเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

9. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

9.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

9.1.1 ควรนำข้อมูลเชิงคุณภาพไปใช้ในการออกแบบพื้นที่ทำงานและกิจกรรมที่เหมาะสมกับแรงงานผู้สูงอายุในวิสาหกิจชุมชน

9.1.2 หน่วยงานท้องถิ่นสามารถใช้ผลการวิจัยในการกำหนดแนวทางสนับสนุนด้านสวัสดิการและเครื่องมือในการทำงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

9.1.3 ควรพัฒนาแนวทางการฝึกอบรมที่ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างวัย เพื่อเพิ่มบทบาทของผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจชุมชน

9.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

9.2.1 ควรขยายพื้นที่การวิจัยไปยังชุมชนอื่นที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการมีส่วนร่วมของแรงงานผู้สูงอายุ

9.2.2 ควรศึกษาปัจจัยเชิงจิตวิทยาที่มีผลต่อแรงงานผู้สูงอายุ เช่น แรงจูงใจภายใน ความพึงพอใจในบทบาท หรือความผูกพันกับชุมชน

9.2.3 ควรใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลเชิงสถิติกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่สะท้อนบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). รายงานประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

Chen, X., Li, J., & Hu, X. (2020). Understanding older adults' engagement in agricultural work in rural East Asia: A socio-cultural perspective. *Journal of Rural Studies*, 77, 148–156.

Conway, S. F. (2022). “Farmers don’t retire”: Re-evaluating how we engage with older farmers. *Sustainability*, 14(5), 2533.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Kitayama, T., & Markus, H. R. (2025). The role of rural aesthetics and cultural practices in promoting active ageing in Northern Thai community. *Journal of Cultural Gerontology*.

Mahaarcha, D. (2023). Social capital and farmers’ participation in multi-level irrigation governance in Thailand. *Heliyon*, 9(8).

Ng, T. W. H., & Feldman, D. C. (2018). The relationship of aging and retirement with employee engagement: A meta-analytic review. *Journal of Organizational Behavior*, 39(10), 1201–1219.

Riviovelli, L. A., & Hambleton, R. K. (1997). *Handbook of test development*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Seerangan, C., & Venkataravi, R. (2025). Intergenerational knowledge transfer in agriculture: A study in Kolli Hills. *International Research Journal of Education and Technology*, 8(4), 40–53.

- Smith, J. A., Anderson, M., & Jones, R. (2020). Aging and employment in rural communities: Challenges and strategies. *Community Development Journal*, 55(1), 72–89.
- Szabo, S., Channa, E., & Witt, C. (2021). Agricultural productivity, aging farming workforce, sustainable agriculture, and well-being: Household survey data from central Thailand. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, Article 728120.
- Wang, P., Wong, R., Chen, L., & Li, J. (2024). The impact of intergenerational support on social participation patterns of rural older adults in Anhui Province, China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.
- World Economic Forum. (2022). *The future of jobs report 2022*. Geneva: World Economic Forum.

